

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөдиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (1141)

1979 чылдың октябрь 20, суббота

1925 чылда үндээлдегенин Өртүз 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажилчы чоннары! Күш-ажылчы сагылгачурумну быжыглаңар, ажилдың минута бүрүзүн камнаңар! Металлды, чиг-этти, одалга-энергетика курлавырларын камналгалыг болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаңар!

(СЭКП ТК-ның Бийлыгыраарындан).

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

КҮС ТҮҢНЭЛДЕРИ

ҮНДҮРҮП ТҮР

Чурттуң ховуларында — ажал алышчы ажилдарының доостур үс-чады. Оларга революцияны тараткан Улут революциясының 62 чыл оюнга аалар болдурган күш-ажылчы элесте кирген. Чер ажилдар күсүк шак бүрүзүн көп ажылдап, хүн бүрү улам бедик көргүзүлгөни чедип ап турар.

ССРЭ-ниң Топ статистика өргөлдүгүнүн сөөлү медалын баугар алгаш, колхозтар болгаш совхозтар, ажилдары арзыныч булдурулгө курулушуну саялап, тарааны болгаш тараа, бобы культуруларын тарылааларын 91 хуузу — барык 114 миллион гектардан өскөн 112,8 миллион гектарнын азы өскөн шөлүзү тараанын 99 хуузу баугарган. Оренбург областың, Алтай арбын тарылаачылары тараалар көзүлгөни эки үсө аоскан. Тарааларнын байлак дүжүзүн өстүргөн Казакстаннын механизаторлары тараа ажал алырны доозар чеккен.

Рис ажал алышчынын эрткин чылаадына белик темптерин чорудуп турар. Оң тарылаачынын 90 хуузу болуп 540 муң гектардан ристи ажал алган. Чыгар секвенданы барык 3 миллион гектардан, картофалы — 3 ажит миллион гектардан ажал алган.

Хөвөткн, кукурузаны, тарымаал тоорукту, ай-доозу-нешти болгаш ногааларны ажал алыр уламчылап турар.

Россия Федерациязынын муруну талакы райондарында, Украинаның, Ортал Азияның болгаш Закавказье-ниң ажил-агыйларында тарылаачылар күзүн чыгар тараа культуруларын тарылаачыны доозуп турар.

ТЕРГИНН АЖЫЛДААН

Кокчетав областа «Червоный» совхозун Социалисттик Күш-ажылчы Маалымар В. Кирпичев боштаан ажал алышчы-транспорт комплексин Буденный атты совхозка барып, тараа кезелдери тарыагы мержежидип көргүзүп биле дооскан.

Боадуң совхозунун тараа шөлүгө хулааланын хулаас бөлүгө дооскан муракка коллектив чедикшиң чүдөн тургустууп келирн көрсөткөн. Күштерин тарааштыр шын тургузары, коллектив бүгү эвезелеринин тола дөңгөй хөдөлгөшкнн камбайр болгаш чылаачы бүрүзүнү күш-ажылчы белик булдуручуларын хандырар турар.

Агаар-булдуруч эскерленичел байдаларында, чылаачынын соон даяр-ла, олар табычаларын бастырып киргерттер. Чылаачы техника анаа турар ужуз таарык берген үсө ол механизаторлар мототовол жөн ЖВН-6 жатка камбайр болдуручуларын өтөп ап турганар. Шак индиг херексел табычаларын коадурут болгаш оларын транспортторже дамчыдып бээр. Ылым арга шыгаан табычаларын дүргөн кевиртер болгаш коллектив эвезелерин бир шак болганда-ла тарааны калдыр бээрлер.

Комплекстин механизатору бүрүзү күшүн сезон нормаларын үйлөткөн. Дыка кой кижилер 12 муң ажит центнер тарааны бастыган. 5102 гектарын түс бүрүзүндө-не 24 центнер тарааны алган.

СААНЧЫЛАРЫН КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИШКИНИ

Тува областың «Март 8» колхозунун саанчылары Э. Борисова, Е. Бунакова, Е. Петрова, В. Хавронина олар Октябрь мурунуну чаржымыга күш-ажылчы улут чедикширин чедип алган. Оларнын түс бүрүзү чак эгизинде бээр буттарыны быжылганда бөлүк инектеринде-не 500 тоннадан хөй сүтү сагган.

«Март 8» колхоз сүтүгү улут, механизаторлар комплекстиң. Ында саанчылар эвезелерин арга-биле ажалдап турар. Тува областың механизаторлар эске-да сүт фабрикаларының коллективтери база күш-ажылчы организаторлар болгаш төсөл бөрийиниң шак ылым системалык шылдык. Коллективтер саанчыларын күш-ажылчы индустриалдык күш-ажылчы бир иямы хевир апарган. Мында күзүлгө ийн-чанык саанчылар эвес, хари бүлүн-булун коллективтер белик көргүзүлгөни чедип ап турар.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ЕРЕВАН (СЭТА). Араб социалистик чартияда партиялык чыгыла секретары, Сирия Араб Республикасының Президентинин Хафез Асад Ереванда чуртуче чамыкка, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дыка Сөвөдиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чылаачы булдуруч ССРЭ-ге ол албаның кайыралык аян-чорукун кылдыр чорудан.

Н. ТУЛУШ.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ ЧЕДИРЕР

Бистин чуртта хүн бүрүдө үнүп турар солуң, сеткүдүлүн инити тараы дөртөн миллиард экемилер чедип турар. Номчукулар оларнын чаа-чаа номерлеринден билини бедидип, чурт иштинде болгаш дашыкыда-да болушкунуарын билди ап, СЭКП-ниң XXV съездинин төөгүлүг шийтирлерин, беш чыл планнарын амыдыралга боттандырар дөш совет кижилериниң чогадыкчы күш-ажылчы үс-түнселдеринин дугайында дыңдадыларын, түндүгүнө номчуп турарлар. Олар солунардан муракка дуржулганы өөрөшп, бурунгаар деп шылдыгы бистин шийтешкиникчесе шалтыктыг четистерин чыдадыларын аргаларын тып ап турарлар. Партияңиң пардалга чыгыкчыларга болгаш номчукуларга чогуна оон ужурунда дүргөн чеккен турар жуураат.

«Оаадаар, шийтеш байдал солуң херээне канчал-даа таарышпас чорук-тур» деп, В. И. Ленин өөрдүп чоруп. Бистин коммунист партиясы идеологияту, политмассалыг ажылы улам күштөлдүр дугайында чаа-чаа сорулгаларын партия организаторларын мурунга салып турар амгы үеде ол негедө оңа чугула болуп турар.

Бүгү чуртта болгаш бистин республикада-да паралаганы чыгыкчыларды дыйр чедиреринин боттуг хемчеглерин сөөлү үеде алганын түнеленде чоңун солуң, сеткүдө сонуургалы улам улгатаң. Чурттуң улут-улау 50 хоорайларында төп солунарын үнгөн хунууде ле ап, номчур аргалы апарган. Тыва АССР-ниң районнарын хөй кевиин чыгыкчылар республика солунарын паратынганын баштайт болгаш инити хунууде ап турарлар. Бо талазы-биле харылаанын бүдүрүгө-техниктиг өргөлдө болгаш оң район салбырлары, «Союзпечать» организаторлары ажылы болуучогуру-биле органиастап келген.

Номчукуларга солунарын дыйр чедиреринде чедикшиктер-биле чегерелеш ам-даа чедир кылдымаан түндүгүнд, четистерин барын айтыр херек. Оң уламында республиканың чылаачы районнарына, хоорайларына болгаш суурларынга солунары дыка озадап, мөөн-мөөнү-биле чедип турар. Оң чижөөн редакция почтазы-биле каап турар чагалардан чоруп болуу. Почта чедирелеш Бай-Тайга районунуң «Бара-Хөл» совхозка чогуур үеде чедип баарынын бактылары турган. Кара-Хөл баар почтаны агаар багай үеде Кызыл-Мажалык чедер самолёт чедирер, оон ияңи негедө чедер улут озадаары илерөөн. Ону болдурушканын хемчеглерин харылаанын бүдүрүгө-техниктиг өргөлдө алгаш, Чөөд-Хемчик районда чуртталыктыг чылаачы чегерле болгаш Улут-Хемде «Найрал», Кызыл районда «X Улут хурал» совхозтарын номчукуларына, илангыя малчыларына чүгөле төп эвес, харын республика солунары озадап, мөөн-мөөнү-биле чедирткнн турган.

Кызыл хоорайның № 1 харылаа салбырына (начальниги И. Соболев) почтачылар чедиптир турган. Оң уламында чедирелеш улут чедиптер турган. Сөөлү үеде салбыр почтачылар-биле чедилетинги.

Партия организаторлары, улус депутаттарынын чөр-чөр Советтери пардалга чедирелешин талазы-биле ажылга дөштин контрольду тургузар херек. Бо талазы-биле эки дуржулга республиканың чылаачы партия комитеттеринде болгаш чөр-чөр Советтеринде чыдыган. Бин-Хем, Каа-Хем районнарын болгаш Шагаан-Арыг хоорайны, Тээли, Хандгайты суурларын номчукулары харылаа органиастарына, илангыя почтачыларга өөрүп четтиргенин илередиң турарлар.

Партия организаторлары, харылаа органиастарын удуруткучулары почтачыларын ажилдарына таарымчалыг байдалдарын тургузарыкче доктамап кичөөнөй салыры чугула. Солуң, сеткүдүлү мөөнү-биле чедирерин механизастап, оларнын ажылы чингедирин чедип алыр херек. Бо талазы-биле республика наймысалынын харылаа салбырлары чылаачы чедикшириндеги. Микрофоннарга, хөй квартиралыг, каткап баажынарга корреспондентияларын автомобильдер-биле мөөнөп чедип турар. Оң почтачылар алгаш, подьездилерин квартираларына тардырлар. Районнар төштеринде, улут-улут суурларга бо органиа чүгө петтередиң болбазды?

Амгы үеде республикада 370 ажит почтачылар бар. Оларнын аразында Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтун малчыларынын почтачыны П. А. Шокина, республиканың Бай-Тайга, Эркин районнарын харылаа бедирлеринин почтачылары Ч. И. Бадь, С. М. Кешин олар харылаанын бүдүрүгө-техниктиг өргөлдөниң Хунууде салбыраларында чогуна мактадыг, өкн ажылы дөш киргенер.

Наймысал Кызылдын болгаш районнада чылаачы почтачыларга чагайлыгы туттуган квартираларын, дышташтыгынын чингедиреңиң пүткөлдөрүн, урулгар эски-садарына органиастары эвезчө чакка берип турары солуң, сеткүдүлү петтередиңгезине чогай салдыры чедирип турар.

Көдө суурларда, малчынар ортузда ажалдап турар почтачыларын чик автомобильдер, мототвелдер болгаш айт-хөйдө хевирларынын айтырын ам-даа үе шийтирелтишкөөн. Совет, партия органиастары хүнүнү чугула ол айтырыңи дыйр шийтирелтишкөөн турар жуураат.

Кедир 1980 чылдын солуң, сеткүдүлүне чагыдыла кылырнын үеде доостур чыгаң. Бо чугула политиктиг кампания үезинде чүгө чагыдыла хулаан алыртыңа эвес, харын оңу чыгыкчыларга чыл дургузуна чогуур үезинде чедиреринин дугайында оңа кичөөнөй салыр херек.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИШКИНИ

Тываның сүт комбинатының коллектив СЭКП-ниң XXV съездинин төөгүлүг шийтирлерин болгаш ону беш чылдык планын даалгаларын база 1979 чылдык социалисттик хүлээлгелерин чедикшикниниң күүсөдир дөш бүгү улустун социалисттик чаржымыга киржиң. В. И. Ленинниң төртүтүгөн хунууде бээр 110 чылаң болгаш Октябрьниң социалисттик Улут революциязынын 62 чыл оюн төлөттип уткуур, эки шынарлыг продукцияны бээр дөш күженишкенин ажилдаанын түнеленде, ону беш чылдык дөрт чылдарыннын планын хуусаадап эрте, октябрь 15-те күүсеткенин СЭКП Тыва обкомунга, республи-

каның Министрлер Чөвүлелинге репорттаан.

Дөрт чыл иштинде 19160 муң рубльдин продукцияны сайгар тургаш, комбинат ону 19160 муң рубльге күүсеткен болгаш 19320 муң рубльдин инити продукцияны бүдүреринин орунга 19350 муң рубльге чедирген. Ол ышкап 1880 тонна мал саржаан бүдүреринин планын база-ла ажит күүседип, 1918 тонна чедирген.

Тываның сүт комбинатының коллектив болуун аргаларын болгаш курлавырларын санап көргөш. Чыл төнчүзүңге чедир ам-даа хөй продукцияны бүдүрүп үндүрерин хүлээнген.

Ажылгалга кйер тулдугда

БРИГАДА БОЛГАШ БРИГАДИР

Аракча Борбак-оол, Кошкар-оол Бүрээ, Илам Монгуш олар хүнде 1,5 кубометр туубу салыр үдүңү 2-2,5 кубометр чедир келгенер. Чылаачылар болгаш канакчылар база боттарынын хүлээлгесин ак сеткылдег боттандырар турарлар. Олар шупту ноябрь 7-ге чедир ол айнын планынын чартымы күүсөдир сорулганы салганар.

К. Күжүгеттин бригаданын кижигүнери ук обшежитиниң бири чартымы бо чыл төнөөнде ажилдала кийерин дүртүрүшканыр. Ол дээрге декабрь төнүзүндө сөөлү туубуңу салып, азы сөөлү хоолайы канакчылар дзын эвес. Шендерде ажилдарын чыл төнчүзүңге чедир шендердеги бригаданын кылаң дооскан турар жуураат. Ычангаң бригаданың ажилы обшежитиниң бири чартымыга оон оранчөк эрте доостур алар.

Бригаданың дашчыларынын дөрт, бизанчылары бир эвезюу хаара туттуган. Оларнын аразында социалисттик чарыш калыбарган. Оң түнеленде негедө санинда үндүрүп, тилкелеринин шийтеш, мактан турар. Сөөлү негедө түнеленде биле алырга А. Борбак-оолдун эвезюу бири чедир элээң.

Бригада «Кызыл тулдуг» өргөлдөниң М. Д. Шиполазкоичуну бригаданы-биле чаржып турар. Бо чылдыр бири чартымында Михаил Даниловичинин коллективин ишчилең. Ол күш-ажылчы тилкеле дөш чаржыл турар эштеринге К. Күжүгеттин бригаданын кижигүнери байыр чедирген. Аштырган чылаачыларын илередиң, четистерин чылаачы талазы-биле бригада кижигүнери боттуг ажилдарын кылаң. Кижилер бүрүзүнүн харылаанын ажилдап турар улаачок бүрүзүңге бедиктер. Оң эки түнеленде күстүп, эрткин айларда план күүсөлдөй колдуунада 120 хундан куулуваан.

Ону беш чылдын дөрткү чыла бригадир Калдар-оол Күргөвич Күжүгетке төөгүлүг чылдарын бирээң. Ол «Тыва үдүңү» трестин системалык чызыр чыл тулдуг ажилдап турар. Мурунунда Ак-Доуракка ажилдап турган, оон соңунда Кызылга келген ол. Каа-даа ол болууну тулдугу мержежиге бердиген, төлөттип ишчилеринин бирээң бооп келген. Оң күш-ажылчы тилкелерини Күш-ажылчы Алар өрдөшүн III чегерези-биле болгаш социалисттик чарыштын тилкелениң деп хөрөк демдектери-биле үнелетинги.

Калдар-оол Күргөвич тулдугу мержежиге аймактар өөрдөй талазы-биле дуржулгалык иштерин бирээң. Оң удуруткучу-газы-биле ажилдап турганарын аразында ам сорулгы аптарган эвез эвес. Анык өгүлө Илам, Александр Монгуштар каш чыл мурунунда К. Күжүгеттин бригаданын ажилдап эгеленер. Амгы үеде олар тулдугу мержежиге бердиген дуржулгалык дашчылар апарган.

Элениң сөөртүң эскедген машинаын кылаачылар бригадир үнүп келди. Калдар-оол Күргөвич Күжүгет-биле бир дуугар танымак, оон удуруткучу коллективинин ажил-ажылы сонуургалыкчесе.

План күүсөлдөш чедикшикниң чөрүп турар. Сөвүлгөниң 120 хуу күүсеткнчесе. Бо октябрьда 30 муң рубльдин тулдуг-ноябрь ажилдарын кылаң ужуруткучу бас. Ам барык чаржи муң иркен кылаңган — деп, ол таваар чугулааң.

План болгаш хүлээлге күүсөлдөшкөн дугайында айтырыг бо бригадала үе шийтирелтишкөөн дзые ажитбас. Чүгө дээрге, хүн үдүңү кижилер бүрүзү доктамап ажит күүсөдир турар. Ылангыя дашчылар барык шупту дуржулгалык. Петр Салыгур, Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: муракчыларын бирээң Илам Монгуш, А. ЗАЙЦЕВИЦ фотозу.

Кыштаглаашкыңга белеткел

СОРУЛГАНЫ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Нинтиниң малнын баш санын өстүрө, ону камнаган калагаларын үндөшүн-биле өкнөкчүлөр дугайында партия Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелинин Тываның бүгү малчыларына, механизаторларына болгаш көдө ажил-агыйнын өске-даа ажилдаачыларына чагаалын Монгуш-Тайга районунуң малчылары кичөөнөй номчуп, тамшыканы, ону бир үн-биле дөшкнн турарлар. Ычангаң келер кылаң чыгыкчы-даа баш мал хоратпас дөш малчыны бүрүзү шудуругу белеткенин турар. Ону боттандырары-биле камыг ажилдар кылаң чоруктамын чуугаалап бээрн рийкүүкомуну көдө ажил-агый өргөлдөниң илангыя Ш. И. Намыдан бистин корреспондентиясыңиң дзын. Оон чуугаалааны болза:

— Бистин республиканың өске районнарында дег, Монгуш-Тайганың малчыларын нинтиниң малын менди кылаң ажитбас дөш баш үдүр белеткенин турарлар. Районунуң ажил-агыйларында нинтиниң биле дөрт муң ажит бола, алдан бир муң ажит шээр малды оңа-менди кылаң ажит ужуруткучу бас. Олар он бир бригадала хулаатынганыр.

Кышты кызымактыг уткуурунга бир муң чүдү — мал чедикшин белеткел болуу. Ол талазы-биле чедикшикнин ажилдаачыларын районунуң ишчилерин муруну ортага калбарып социалисттик чарышкылаң үдөш тилкелени бүтүнчүлүгү Нинтин-биле бо чыл дээрге чедир барык 1900 тонна хире ситкенин көңүлү-төбө-жымар белеткел алган. Тургузу азыраар мал бо районда чок. Хөй-даа, бола-даа кыштын өттүр чөр өттөргө белгиле-ла, мал чедикшиг бо курлачыны чедир.

Амгы үеде кол айтырларын бирээң — малчыларын кылаачылар оран савалын, э ол шийтеш мал калжаларын селтеш, эсе дөшкн, чак бажың, калжаларын тулдугу болуу. Ол ажилга районда ады эвезюу хаара туттуган, нинтин-биле 31 кижилер ажилдап турар. Олар кылаачыларын селтешкенин чорудуп, чылаачы чегерле чак кылаачыларын тулдугу турарлар. Бо хүнөөрге чедир бөжөн хире кылаачыларын селтеш дашчыларын эрткин Ам-даа он хөрөк калжалын селтеш болгаш чаржы тулдугу эрткин.

Кышкы үеде малдын сүтү ылымчыл болуу. Ийн муң эвезюу селтеш болгаш мал сүтүлгөчүлөр белеткелеткел, бо хүнөөрге ону ам-даа белеткел турар. 700 хирени кылаң дүжүкүгө чедир немей белеткелери ажил-агыйларын ишчилерин хулаатынганыр.

Малчыларга сүт сөөртүрү-биле тускаалаан он чеди маанын районда бар. Оон он үжү белең, артыклары селтештеде.

Ылымчыл болза, чедир кылаачылар түндүгө кой. «Тыва совхоз» тулдугу каттыжымчыктын Чалаада кожуңу колхозунунуң ажил-агыйларын бистин районунуң ажил-агыйларына бо чылды ады бажың тулдугу бөрү болгаш хулаачыны күүсөлдөш. Оларнын чыгыкчы-ла кылаачы. Оон алында үк КМК 1978 чылдыгы өрөштин кылаачы ийн бажынын амга чедир кылаачы. Оон чылаачынын тулдугу материалын чедикшикчесе, ону сөөртүрүңүң белеткелеткел чүдүп каап турар. Сөөртүрүңүң ол ажилды боттарының күжү-биле күүсөдир шылдыкчесе. Сөвүлгө-техниктиң Чалаада каттыжымчыкчесе бистин районунуң ажил-агыйлары эрткин чылаачы на десилер болгаш демир савалар кылаң бөрү чыгың кирген. Олар база бо хүнөөрге чедир чок, бир чыл ажит чүгөле чагайлыгыр биле кылаачылар-латтымын келген.

Кыш эрткин артал кирер оран. Анаа хулаачыны белеткелеткел малчыларга кылаң көргүчүк эвес. Ону койжучылаачы болгаш өске-даа чылаачы калжаларын бижими-биле мөдөргө билди. СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чагаалык салган сорулгаларын бүрүн күүсөдир дөш ажилдап турар.

Малдын коммунист бүрүзү хууда партияңиң даалгалыг, өске малчыларга мураккачы үлгүлөр-дуржулгаларын көргүзүп, кызымак ажилдап турар. Даваалаң Сат бригадала он мураккач калдары болуп, чыл санында бедик түнелдерин чедип ал келген. Бо чылдын төрүрү 100 өшкүгө онааштыр 111 ананын камгаллап алган, бир өшкүгө 670 грамм чөкүтү кыргалан. Даваалаң Саттын партияңиң даалгалыг Хүрүгетинде малчыларын агитатору, улаачу контроль болуунуң даразын. Бо ажилдарын ол ак сеткылди күүсөдир турар. Чижээ, Алдың Халыңга кыштан турган өшкү калдарыны Семж-оол Иларын котанынга хыналда кылаң, 58 баш чаш ананын багай ажалдадан хоратканын илереттеш, совхозка өгидип, төдөттирген. Ол ышкап коммунистер Чингиз Доржу Ондар, Камчы-оол Ховалыг олар малчыларды бижыллаттыган агитатор хүлээлгенин кызымак күүсөдир, эки ажилдап турарлар.

Кышкы үеде малдын сүтү ылымчыл болуу. Ийн муң эвезюу селтеш болгаш мал сүтүлгөчүлөр белеткелеткел, бо хүнөөрге ону ам-даа белеткел турар. 700 хирени кылаң дүжүкүгө чедир немей белеткелери ажил-агыйларын ишчилерин хулаатынганыр.

БОТТАНДЫРАП

Нинтиниң малнын казгалалын үндөшүн-биле өкнөкчүлөр дугайында республиканың бүгү малчыларына, механизаторларына болгаш көдө ажил-агыйнын өске-даа ажилдаачыларына СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чагаалын Монгуш-Тайга районунуң малчылары кичөөнөй номчуп, тамшыканы, ону бир үн-биле дөшкнн турарлар. Ычангаң келер кылаң чыгыкчы-даа баш мал хоратпас дөш малчыны бүрүзү шудуругу белеткенин турар. Ону боттандырары-биле камыг ажилдар кылаң чоруктамын чуугаалап бээрн рийкүүкомуну көдө ажил-агый өргөлдөниң илангыя Ш. И. Намыдан бистин корреспондентиясыңиң дзын. Оон чуугаалааны болза:

— Бистин республиканың өске районнарында дег, Монгуш-Тайганың малчыларын нинтиниң малын менди кылаң ажитбас дөш баш үдүр белеткенин турарлар. Районунуң ажил-агыйларында нинтиниң биле дөрт муң ажит бола, алдан бир муң ажит шээр малды оңа-менди кылаң ажит ужуруткучу бас. Олар он бир бригадала хулаатынганыр.

Кышты кызымактыг уткуурунга бир муң чүдү — мал чедикшин белеткел болуу. Ол талазы-биле чедикшикнин ажилдаачыларын районунуң ишчилерин муруну ортага калбарып социалисттик чарышкылаң үдөш тилкелени бүтүнчүлүгү Нинтин-биле бо чыл дээрге чедир барык 1900 тонна хире ситкенин көңүлү-төбө-жымар белеткел алган. Тургузу азыраар мал бо районда чок. Хөй-даа, бола-даа кыштын өттүр чөр өттөргө белгиле-ла, мал чедикшиг бо курлачыны чедир.

Амгы үеде кол айтырларын бирээң — малчыларын кылаачылар оран савалын, э ол шийтеш мал калжаларын селтеш, эсе дөшкн, чак бажың, калжаларын тулдугу болуу. Ол ажилга районда ады эвезюу хаара туттуган, нинтин-биле 31 кижилер ажилдап турар. Олар кылаачыларын селтешкенин чорудуп, чылаачы чегерле чак кылаачыларын тулдугу турарлар. Бо хүнөөрге чедир бөжөн хире кылаачыларын селтеш дашчыларын эрткин Ам-даа он хөрөк калжалын селтеш болгаш чаржы тулдугу эрткин.

Кышкы үеде малдын сүтү ылымчыл болуу. Ийн муң эвезюу селтеш болгаш мал сүтүлгөчүлөр белеткелеткел, бо хүнөөрге ону ам-даа белеткел турар. 700 хирени кылаң дүжүкүгө чедир немей белеткелери ажил-агыйларын ишчилерин хулаатынганыр.

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАП

Бо чылдын октябрьдеги 16-да медалден алгаш, республиканың ажил-агыйлары күрүңгө сүт салдырынын чыл планын 81,3, эрткин — 77,2, дүңүрү — 85,9 хуу боттандырган. Эрткин чылдын ол үезинде турганмына дөшөөргө, сүтү саалары 3,3 хуу, дүңүрү — 4,3 хуу көдүлөң, а эт саалары эрткин чылдымында бир хуу куулуаң.

Күрүңгө сүт сааларын чыл планын Тес-Хем районунуң ажил-агыйлары 97,5, Тоңуну — 94,7, Эрзиния — 94,1, Бай-Тайганы — 90,7 хуу күүсөдир, чарыштын мурунку одуруунда чоруп турар. Тус-тус ажил-агыйлардан «Бай-Тал», «Муракчы», «Иск

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлы

ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун өмүссиздеги шайламы болза:

БАП-ТАНГА РАЙОНДАН
Тос уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин I чегези-биле
Карбын Хомушкеевна Струн — «Мурнакчы» совхозтун ажилчыны.
Сес уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин II чегези-биле
Кара-кыс Дойнууровна Кужугет — «Кара-Хөл» совхозтун ажилчыны.
Долуна Норбуева Салчак — «Тээли» совхозтун ажилчыны.
Бора Азыр-ооловна Хертек — «Тээли» совхозтун ажилчыны.
Чези уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин III чегези-биле
Манзырчыны Сарыг-Донгак-овна Анарат — «Мурнакчы» совхозтун ажилчыны.
Саая Дужижковна Дойна — «Тээли» совхозтун ажилчыны.
Салчак Одаевна Минчен-маа — «Тээли» совхозтун ажилчыны.
Куусал Салчак-ооловна Санчаа — «Бай-Тал» совхозтун ажилчыны.
Долчат Хомушкеевна Сай-Струн — «Мурнакчы» совхозтун ажилчыны.
Ады уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң медалы» медалынын I чегези-биле
Ирина Доржуева Кужугет — «Кара-Хөл» совхозтун ажилчыны.
Сейит Кунгаевна Салчак — «Тээли» совхозтун ажилчыны.
Матпаа Чыргаловна Хертек — «Кара-Хөл» совхозтун ажилчыны.
Манзырчыны Кужугетовна Очур — «Тээли» совхозтун ажилчыны.

БАРЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН
Сес уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин II чегези-биле
Клара Хааковна Хомушкеевна — «Хемчик» совхозтун ажилчыны.
Чези уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин III чегези-биле
Лина Сурунова Монгуш — «Барлык» совхозтун ажилчыны.
Кужугет Маскырова Хертек — «Барлык» совхозтун ажилчыны.

Салымма Дашева Хаа-оол — «Барлык» совхозтун ажилчыны.
Зинаида Шун-Караева Хомушкеевна — «Барлык» совхозтун ажилчыны.
Ады уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң медалы» медалынын I чегези-биле
Окан Шижитовна Кужугет — туберкулезке удуз диспансерин санитаркасы.
Бара Эверкиевна Ооржак — «Барлык» совхозтун бугалтчы.
Кок-кыс Белек-ооловна Саая — «Хемчик» совхозтун ажилчыны.
Мария Чыргаловна Соан — «Барлык» совхозтун ажилчыны.
Беш уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң медалы» медалынын II чегези-биле
Достанова Намлаковна Саая — Барлык суурда уруглар садынын няямы.
Зоя Савеевна Саая — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээси.
Хенингей Сугдуровна Самбий — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээси.

ЧӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН
Тос уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин I чегези-биле
Судая Санчыевна Ховалыг — «Искра» совхозтун ажилчыны.
Сес уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин II чегези-биле
Хевек Санчыевна Куулар — «Чыра-Бажы» совхозтун ажилчыны.
Дырткы-кыс Каттыр-ооловна Ооржак — «Искра» совхозтун ажилчыны.
Чези уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин III чегези-биле
Чечекмаа Чытлоковна Долгак — «Чыра-Бажы» совхозтун ажилчыны.
Ошку Саар Дамдыновна Көмбү — Хорум-Даг суурда уруглар асынын ажилчыны.
Бичир-Уруг Селеновна Монгуш — «Искра» совхозтун ажилчыны.
Кара-кыс Чымышевна Ондар — «Алдан-Маздыр» совхозтун ажилчыны.
Татьяна Кертик-ооловна Ооржак — «Искра» совхозтун ажилчыны.
Зоя Лосева-Селеновна Ховалыг — «Алдан-Маздыр» совхозтун ажилчыны.
Ады уругну божаан болгаш кижикиткен иелерни «Иениң медалы» медалынын I чегези-биле
Лина Викторовна Долгак — «Искра» совхозтун ажилчыны.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**
Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары **С. КРАСНИЙ.**

Кызыл хоорай, 1979 чылдын сентябрь 28.

БОМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңмадыглар, тайылбырлар

ХОСТАЛГАНЫҢ ХҮНҮН БАЙЫРЛАП ТУР

Немец-фашисттик эжелекчилерден Белградты хостаан күндөн бээр 35 чыл болганына

Бөгү-октябрь 20-де Югославиянын наймыслам хосталганын 35 чыл оюн демдеген турар. Хоорай күсүк-он-базин чечетер, кызыл-кызыл туктар, лозун-плакаттар биле каастаныпкан. Сава дем биле Дунайын каттыккан белдеринде чатылган бурунгу хоорайны хостаан дээр 1944 чылда тулушкуннар амы-тындылар чарылганнар чылдын бөгү барыл, анза чечетер салып, буудал кылдылар. Белградтын хостакчыларынын мемориалдыг хоорунда югослав болгаш совет дайынчылар хожооттунген. Бизда мында деп оюн биззун: «Белградты немец эжелекчилерден хостаан дээр Мишустовский Армиянын 2944 дайынчыны болгаш Кызыл Армиянын 661 дайынчыны амынчы берген. Мында Улусчу хостакчы Армиянын 1988 дайынчыны болгаш Кызыл Армиянын 711 дайынчыны хожооттунген. Мында хожооттунген кижилерини дымк хайчун аттары билдирмес, мындажок мыла ылгаштыр көөр чорук чок-хооруну бүтүлө дөжөк даштарында чечетер-ле чечетер.

Белград дээр тулушкун хан тогушкунуг болган. Бизун недела дургузунда дайын кадыг-лошкун удураалыкшынын чоругун келген. Совет болгаш югослав дайынчылар эрес-андим-биле тулушкуннар. Белградтын турткучылары — кырганнар, элчилер, херэжениер — дайынчыларга, бар-ла шаабиле база дуулашканынар. Фашисттерини кайла чаштымы турарын айта берил, олар-кыи туруштарын хайгаарат көрүп, балыглатканырга баштаймы дуузан көрүзүп турганнар. Кургак чер шерияг-ригке совет авиация болгаш Дунайын шерияг флотиянын дайыжылар улуг дуузан көрүскениер. Фашистерини кол туружу — Калемедан шивээ-октябрь 20-де дал дүштө чаза шаптырган Белград хосталган.

Белградтын хоочун турткучылары ол болушкуннар ам-лаа утпааннар. Белградты мемориал, совет шерияг начальниктерини тургускан Авалда тураскаал, Горни-Милановица югослав болгаш совет солдаттарын акылдуу хожолери, совет шерияг начальниктерини аттары-биле алаан кулумдулар, Калемедан шерияг музейини экспозициям ол дугайы амык өскенге тодаргай чутаалап турар.

35 чыл дургузунда югослав наймыслам хой-ле күлдер чарттыган. 1944 чылдын сентябрь хоорай хөлчөк үрелген, кулумчуларын 45 азуу бууакулар болган. Сава демни кежир күлге карга чыгы көвүртүп бугун артка. А бөгүн тыпсаан дайын иенин кижилерини Хоорай бурун-биле күлге катал тургустунган эвес, а ол-чартыгын Белградта хой-хөй күл тургалды ажилчыныр кеозе ажил-агыш машиналары болгаш автобусларын, электротурлер дериалгерин болгаш моторларын буудуп удуруп турарлар. Белградта заводтары болгаш фабрикалары маркаралын баскан несталаы, плащелер, шияктер, азы-чем продуктулары, химия улутуруну продукциямын чыл бөгү Югославияда эвес, а дөжөкчүрден дашкаар, ылгангы бистин чуртувуста билдирген арпаган.

Югославиянын наймыслам хосталган чези театр, концерт көрүзүр беш зал, он-он кино-театрлар, хой-хөй музейлер, библиотекарлар бар.

Чаз Белградта наймырдык партиянын дугайын бөгүн кижини чутаалаксыз келер-дир. Хоорайны худудуг аалчылары чагай сеткилден демдээ кылдыр бармык 20 чыл дургузунда маанса миятар олуртуп келген. Үш чыл мурунда, Югославияга албан-ини наймырдыг аян-чоруну кылып келген, Леонид Ильич Брежнев наймырдык партияны хастал олуртуп каан.

Тайбын амылгалдымы 35 чыл оюн Белград байырлап турар. Байырта-биле хол-баштыр хоорайда байыртгы худурлар эртин, дөжөгөлөр амыттымын турар. Хосталганын 35 чыл оюнга алдар кылдыр тураскаалдыг алды медалды кылып ундурган Хоорайны хожоотторинге улуг салымшынын кирген белградчылар оон-биле шаңдалар. Хоорайны хосташкан кижилер дугайын, ол дээр амы-тынни берген югослав болгаш совет дайынчылар дугайын Югославиянын наймыслам ажилчы чондары улуг өөрүп четтиришкени-биле бөгүн сактып чутаалакчы турарлар Фашизм-биле демиселге эне-аар үрүенин чук-теп эркен бистин тургузуса өөрүп четтиришкенин болгаш худудулук чыгыг оостерин олар илерип турарлар.

Т. КУДРЯВЦЕВ,
СЭТА-ның корр.

ЧААЛАП АЛЫШКЫННАРНЫ КАМГАЛААР

ЛУАНДА. (СЭТА). Бистин чепсектик күштерини ангола улустун револютуг чаалап алышкыныннын мынаштыг кеозе бүтү чүдүдере улуттуг магалыла болур журулуг. Ол херекке шиптириг фактор болза армияга политика кижизидилеги болгаш идеолотуг ажилды күштелирлер болур деп, МПЛА — Кун-ажыл партиянын ТК-зынын Политбюро кежигуру, Ангола Улуу Республиканын намында ул министр полковник Энрике Телиш Каррейра негделген. Дарлаткан улустарын демиселинин болгаш марксизм-ленинизмни принциптерини чайгылыш чок камгалачкымын, ангола революциянын башчынымы Агоштинью Петовун чагылары кеозе бүтү чүдүдере улуттуг болулар журулуг бис деп, Ангола хостарынын улутчу чепсектик күштерини (ФАПЛА) партия активини чевулде худуралга чүве чутаалаш, ол негделген. Дайынчылары патриотизмин болгаш интернационализмин баууунга, партияга болгаш улуска кызыгар чок бердин чорукка кижизилерини дугайында, оларын марксизм-ленинчи ханы белетке-лини дугайында сагыш са-

КАМПУЧИЯ ДХМ-НИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучия Улус Республиканын хоорайгач улус Республиканын хоорайгач улус дөжөкчүрден дашкаар, ылгангы бистин чуртувуста билдирген арпаган.

СОВЕТ-НЫДАТ ЧУГААЛАНЫШКЫННАР
Октябрь 17-де ССРЭ-нин болгаш КВР-нун чазак делегацияларынын баштайгы пленарлыг худурал болган. (СЭТА).

Мадгаскарнык алды мөжурларынын бирээнин улуг порту болгаш кол хоорайы Диего-Суарести ам база катал магаласый дылга Аширванна деп алаар апарган. 1895 чылда француз колонизаторлары далай шивээни кылып алган хоорайны оларын туразы-биле ол черки «баштай ажиткан» болгаш магаласийлерни кулданымшыкчыле сактап турган ийи далай дээрбөкчүлерини ады-биле алаан. Импералисттик шерияг баазанын уутканынын соонда хоорайга оон баштайгы алды катал тывыскаан.

ЧУРУКТАРДА: «Актарск» деп совет теплоход Аширванна портке улус ажил-агышын баранарын чедилер келген; совет далайжыларынык болгаш Аширваннанын чүдүрүкчүлерини менделелжи турары.

В. ЕВСЕВТИН фотозу
СЭТА-ның фотохроникасы.

Ногаажының Булуңу

Көдээ черлерге картофель, нога аймаан тарып өстүрер, чеме ажилгаар, чурттагы чонунду дуулаал ажилын улам ийи хожуруг дугайында айттыр кончуг чутула. Бо чыын хой-хөй-ө-бүлелер ногааларын болгаш картофельди хой-биле тарып өстүрген, багай эвес дүжүттү ажаан алган. Ам сорулга болза алдынган дүжүттү болбаазырлар ажиллап кылып тургаш, кышпак чыринге «үжжелеп» алары. Бичаалажок чамдык кижилерге, маалыны оон

КАПУСТАНЫҢ ДУЗААРЫ

ЧИГ-ЭТТИ БЕЛЕТКЭЭРИ
Дузаар капустука чигирини чечтир, ак оокетини шилеп алыр. Чигирини эвээште багай ажалыр. Чигирден ылгалып үнер сүт кислотазы эвээш болур. Оон түнелинде дуузан ийидай капустун аймазы багай, шыгжалга үрелгенч болур. Дузаарына улуг, тырмай, ак кованынг капусту ажи. Чыгыг сортуу капусту дүзүп болу-бас. Чүтө диле ийида чигир эвээш болгаш оон ковалы дыйгы эвээш болу. Үрүмч битини болур. Орай бижар капуста хөдүр эрттир бипшандала дузаар кылдыр шилеп алыр.

Капустанын асы, каан чүлө ажаар. Чаз ажааттыгын капусту дүзүп дуузан арга, ол хоолдууну чидирбес. Соой бергенде ажаган, даштыкы бурдурти соокка доңуп, үрел берген болза, оон үрелген бурдуртилер ип каалтар. Эвээнге кирип дон берген капустам дүзүп болу. Дузаарына ийи дил алган капустанын өөк сынында даштыкы, каанг бурдурти бижек-биле ап каалтар. Капустанын хаан дузаар диле, каанг өвөзү тускай өрүм биле азы бижек-биле аштап каапкан, ийи кырынга ден-лескы кылдыр хээр. Чынгыс азы кылдыр хээндөктөн дуузан капусту бижек кышы үдө салат, азы-буру чөмчөр кылырга ажилда болур.

Капустанын бүдүгө база дү-

мурнунда нога аймаа өстүрүп, чеме арбыны-биле ажиллап чорбанырга ону үрелбес кылдыр дуузан, амандынын алмырын база шыгжал каалагаларынын бөдүдүн аргаалары орта билдирмес бооп магалат чок.

Бичангаш капустаны дузаарынык кыска тайылбырын А. Ф. Наместниковтун «Ногааларын, кат-чимисти кадалгалары болгаш болбаазырды кылыры» деп номундан очуладураш, парладымес.

ныштардан кылган сава капустука багай амаан болгаш чыт кириптер. Үрелген чөм, балык шыгжал турган эрги савааларын ажиллап болу-бас.

Кагай берген ийи савааларын, маалыгы докараларын капуста дузаарынын мурунда бир ай бурунгаар шыгжал сүт күдүп каар. Докараларын ийи шыгжал, тилгерини сүт түгүлбес алаарга, сүзүрүп туруп, каустиктиг сода холан чыгы сүт-биле чуп каалтар. Чүс литрин докарарына 200 грамм сода болгаш 20—30 литр сүт херек. Арыг болгаш шык шилитинген ийи савага дуузан капуста үрелбес, ол өске өн, багай чыт база албас. Бир эвес каустиктиг сода чок болза, кальцийлиг, ашталга содазын ажиллап болур. Каустиктиг сода хол кежини оң чиптир болур, мичангаш резина хол-ханы кедин алыры чутула.

Докарарын азы-буру микробтардан арылган, дезинфекцияларынга сералыг газты ажиллап, шыгжал болур.

Дузаар дээр хээр алган капустанын докарары урарынын мурунда, докарар дүрүңге ак кованынг капустанын калбак бурдурти дөжөк салып алыр. Аразынга агаар чок кылдыр тырып шылар. Эки тырып дузаар капуста С витамини чидирбес.

АКТ-НИҢ БАРААЛГАДЫ

Кызыл анык көрүктүлөрүнүн театры (АКТ) 1964 жылда түрктүнгөн. Соңку беш жылда анык көрүктүлөр театрынын режиссеруна Айлана Чадамба ажалдап келген. Театр түрктүнгөнүндө ажалдап бо хунерге чейин 15 миңин көргүзүп, 300 хире уздаа чыга бараалгаткан. Олардын иштинде «Машенька», «Бачыгдан көрүк болза аас-кежин көрүк шыла», «Ханнарга болган алай дөрбөчөлөрүгө уур. Лисел» болган өскө-даа шилерин болган шилерден үндүлөрүн белеткеш, көрүктүлөргө бараалгаткан. Театрнын шилерин уду-даа, бие-даа көрүктүлөр удуг сонтургалбисе көрүп келген. Школазыларынкы дыйтангылазынын үндө театр доктаал шилерин көргүзүп, бозун көрүктүлөрүнүн куулууду, эстетиктигн кичинилегинге удуг кичинегийн утап келген. Филармониялык концерт залын бо уздаа көрүктүлөр баала-ла тымырт долу олурушкан. Олар анык көрүктүлөр театрынын 15 чыл болганына артистерин оюн-көргүзүүн таалап көрү-биле чедип келгенери өл. Көзгө амыттыган. Юбилей бараалгадынын башкаркычылары анык көрүктүлөр театрынын 15 чыл болган оюн таарыштык чымыла-нарта чогадыкты изип байырын чедирген. Оң сонда Республиканын улусчу чогадыгынын болган култура чымылышкын амылынын эртем-методиктигн төвүнүн директору В. Ламдин, В.К.СМ Кызыл дооркомунун ийги секретары А. Новиков, хөгжүмүнүн театрынын директору Э. Хайманов, дооркукомунун култура кылдынын уран чуул удуруткучу В. Табуев олар анык көрүктүлөр театрынын юбилей-биле оларга багыр чедирин, сүй-белеттерин берген.

Анык көрүктүлөр театрынын режиссеру А. Чадамба театрынын түрктүлөрүнүн, оюн режиссерларын, бот-тымыгыр артистерин спенже чалааш, күш-ажыга, уран чогадыгыга ам-даа илепкейлигн киржирин күзөш, оларга чектерин туудукан. Анык артистер бараалгадынын «Театр анык ситер бе?» деп шүлдөлдөйт оюн көргүзү-биле эгеленер. Бо күсөлигге анык көрүктүлөр театрынын бот-тымыгыр артистери шунту киришкенер. Көргүзүгө алышкылар Коста, Наста Лехановтарын скрипкага дуади солун болган. С. Михайловтун «Билдирген койгунак» деп тоолууан үндүдүн, И. Крыловтун «Урулгарыга өрөдиг» деп шоодун, «Хар кадын» деп тоолууан үндүдүн болган өскө-даа көргүзүлгөрүн көрүктүлөр сонтурган.

Концерт сонда анык-бүрт оюннар, аттракционнар база болдулаан. Театрнын илепкейлигн артистери В. Норбу, М. Подкопайев, Е. Чадамба, А. Чадамба, В. Мишкин, Р. Конагар, Л. Васильева, О. Григорьева, Коста биле Наста Лехановтар болган өскелер-даа култура кылдыны

хундулел бижиктери база ертектер барааннар-биле шашатканнар.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУНТА: И. Крыловтун «Урулгарыга өрөдиг» деп шоодун Кызылдын № 15 школынын өрөдигчилери Тая Мандрыгина, Наташа Рудая, Наташа Моргунова оларнын күсөдиги турары. В. САВИНХТЫҢ Фотосу.

ВОЛЕЙБОЛ

Волейболга эр улустун республика маршалы Кызды Херел атыг спорт залда ам дөрт хун үргүчүлөп турар. Бирги болукте байдал мында: Чөөн-Хемчик районун спортзалыра беш командалы уткан, чадыс-даа аштырышкын чок. Көлдө ажал-агыгн техникумунун командалы чадыс аштырышкын чыгып чоруп турар.

Ийгилик болукте эртелек чыгып республика чемпионы Хогу Аксылан, кызыл шунту оюмдары дупл ап турар. Олар ам ийн командалы биле ойнаар.

Маршалда үргүчүлөшкөн.

(Бистин көр.)

Хөгжүм-шин театрына

ОКТАБРЬ 20-ДЕ 19 ШАНТА У. ГАДЖИБЕКОВ — «АРШИН МАЛ-АЛАН»

ОКТАБРЬ 21-ДЕ 12 ШАНТА Н. ГОГОЛЬ — «РЕВИЗОР» 19 ШАНТА

Т. СМЕТАНИН — «ЛЮККУТ БИЛЕ НЮРГУХУН» деп шилер үнер.

ЧАШКЫ ÜEM САГЫЖЫМДА

Чараш-даштан, чазгеннеп, Савааш мунгаш даалыктадып, Сайзантан ойноп чораш Чашын үем сактыр чүмүл?

Назыргы дег эстеди бээр, Хаан адым, чилип келем. Чашкы шаанын база натап, Сагыш хандыр эргип амык.

Эреним дүвүн чиндип, Эзир төрүүр чалымче үнүп, Сайга эддин даалыктырып, Сайымталыр даштар дамайын.

Ховаганнар шыкка суруп, Хойлар даял, ырлагылап, Ножан өгүчү чаасыг кызын Хемудаткан шыкаш ийик мен...

Саарыгандыр самнал чыдар Шалкын чагыг мөгенирин Эзерткенш, челипсизме, — Эртим үем ырак эвес.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

С Ü М Е

Кандыг-даа ип таарышса, Кадгыным березиме. «Бере чокка амдайык бээр, Мере чокка уттурп боор». Кылып чораш биле азыр, Кызып чораш челип азыр. Драганы аксылыза Арыг суг дег куттунмайа чор.

Аарымын, эмен болбас, Аптаалык, чамин болбас. Төвөрдүн калчараткан, Дөвүкүчө куулантар, Назымын чоңу биле, Найыралдыг эдержин чор. Бар-ла кууң дегеренин Бараалгадыл өргү чор. «Чогу—чоорган, хайу — дөйлөк дамайын. Чоргаар чурттар күтүн мина. Б. ДЮНДУП.

СОНУУРГАКТАРГА

Бурнуг философия сүтүгү чүгөл кайкымык сүсүн деп эвес, оңу хундулел-биле сак хан деп оюар турган. Бурнуг мерген уадындылар хөвөрди берген бе? Мындыг тоолучуру чыааны чиккек ап кыраш. Бурнуг Грецияга Аддерс деп хорайла бир алабарды чурт-качкыны ола арары берген. Оолдун аарымыга кандыг-даа митан, ам өгү үлүг дуулашас болган. Сурагым Гиллокар дайындыркан суг холумактыг эчкен сүдүн неделя дургу-шуда, хунду үн катал арары ола ижартирин сумелэн. Эчкен сүдүмүн соода илек сүдүн ола ижартип турган. Улаанда аарыг ола сегий болган.

Шык сүдү өккө аарыгларын, иектиң—бүдүмөлдөр солчарымыга, хан эвээ-эвээ-эвээ дүр, эчкенде—ола хундулел аарыглар дурган дээр-дээр Гиллокар дайында. Ол шыктык мерен аарымын аар-роннар суг көчүг дурган. Муну чыл бурнугар чирттан турган эми Ийн Синия

КАРАНДАШ

Бижиттиги, чурттууну турарын карандаштын тыпты, сайырап келген төвөгүн кык сонургаас боор. Ол мырк мер кыраша ийн ууда «түрттүгөн». 1565 жылда Англиа мэрчунда балдыжес бир минералар чыдар чер тыгылган. Ол чмык бүдүмөлдө дөргө бижил ор мен дээ. Бичан кышлар графиттен өккө кыла, ишча чышлар бажылаа алаш, оңу-биле бижил, чуртп турган Графиттин ол хай эвес шыкымын удылаанда төнүп калган. Карандаштын баштайн өртүртүгөн ол.

Ийги ууда ол 1795 жылда тыгылган. Француз И. Конте биле чек И. Гердунт карандаш өздө кылдыр графит биле дой хула, карандаш кызымын технологиянын чогадып кылганар.

Карандаштын баштын «хөгжүм» төвөгү база солор булур чуртп кык бажынар-лаа чере чамдык кышлар кылаш, кык жаскыштар-биле эрди иштарын соктадыл, дыйкаалла база катан соктап турган. Хөгжүм херек-селеринин мастерлер боттарынын ажымыга таарымчалыг кыраа мышты ыкчаар тыл аларлар Карандаш кымыр дайыткы фабрикалар кыраа кызымын керек мышты ийги ара-биле тыл ап турар.

Карандаш кызымын пөшүн таарымчалык мана. Америкада удул турар, кык болжымдык тывары берген, мангыс-ла кык бар. Ол мыл пөшкө аажок дөмөй. Ийн болжым карандашка таарымчалык болгонда, пөштү чүчүр-биле солор болуру деп айтыр чогадыкчыларнын журнуга бо-ла салдык бээр. Дилеп тыгымшыкымын араамы хай амы. Чажээлээр, сууртурар мыл шыкын чоңдуну турар пластмас картты карандаштар Польшага тытты берген. А графит өздүн шунту, солор турар карандаштын Олс чыдаа чогадып кылган Олс бээр-ле амы-буру карандаштар кык мыштарын тыпты, сайырап келген. Херэженирге калдыларды.

Ы Р Ы, Х Ò Г ЧАНГЫЛАНЗЫН

Пномпенге поллоттарын шиктен сүтү Бодун барып дындап орган ыкчаш болдун. Шиктектиник: «Суд келди, турнар!» — дэп Ширини үнү чангыш ыкчаш сагындарды.

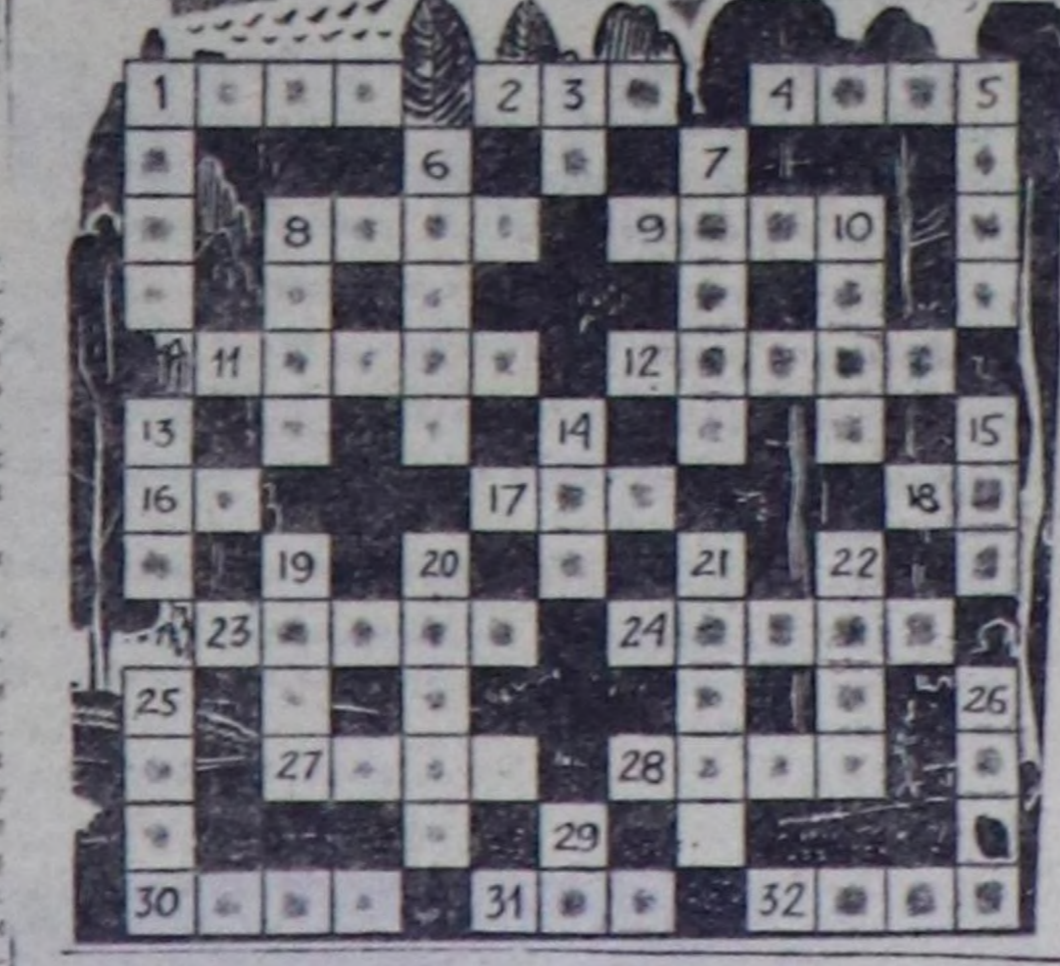
Массалыг өлүрүшкүн төвү кылдыр Барып-барып школын шилан алган... Хаваларда артып калган мун-мун чурук—Ханым шаады мыттаас херечин. Эчине каржы, эчине бужар үүгөдүндөр Эдим-кежим соолаш кылдыр шова берди. Көрдөк чок каржы-дошкун өлүрүшкүн Херечинер өстеринден билдини тур... Камунича! Чүрөмгө чок талыгыр чурт. Каргыш үнү поллоттарга сөгү болду! Чартым артып мадыр улус бажычанын Шаажымын база катан көрбөс болду! Чайынанчак мөңгө хуну херел чаткан Чараш чери үчү-чүрүр дындадым! Ирак-чоокта можуларга булу санай Иры, каткы, чаштар үнү чангылашым! Налдар НААДЫР-ООЛ.

ЧОГААДЫКЧЫ ЭВИЛЕДЕРНИН ОТЧЕТТАРЫ

Тээлинин Култура бажычыга суурун чуртгакчылар республиканын чогадыкчы эвилелдеринин толазыры биле жуурашкан.

Тыла АССР-нин Композиторлар болган Чурукчулар эвилелдеринин баштар черлеринин даргалары А. Б. Чыргал-оол, И. Ч. Салчак, Чогаадыкчы эвилелдеринин баштар черинин толазы, чогаалчы Л. Б. Чадамба боттарынын чогадыкчы эвилелдеринин «Насологуг, политика-кижидилгелгн ажылаа улам ийик эжилдер дугайында СЭКП ТК-нын доктаалын күсөдир дээп чуну кылган дугайында отчеттарын берип чугаалаанар.

Республиканын чогадыкчы эвилелдеринин толазыры биле жууражымшыкынар «Тээли» союзотун Найырал салтарынга, Эр-Хавак сүт-баран фермына, Тээли ортумак школына болган

Бо чылдын октябрь 13-те угаен «Шыгаш» Г. Иртитин кроссвордунун харымы:

Урун дургаар: 1. Хураган. 2. Атлас. 3. Автобус. 6. Тамба. 7. Траек. 10. Хамсыра. 11. Чадаана. 12. Харган. 14. Арвез. 16. Аламы. 20. Чекет. 22. Козан. 25. Сафонов. 26. Чамдык. 29. Басын.

Доора дургаар: 4. Устав. 5. Хасовор. 8. Давал. 9. Булак. 12. Чадамба. 13. Чадалак. 17. Адым. 18. Дерсу. 19. Таман. 21. Маамы. 23. Күзүр. 24. Долаана. 27. Сенжа. 28. Тара. 30. Кожамын. 31. Ойна.

Бо кроссворту Чөөн-Хемчиктен Л. Куулар болган өскелер-даа шын тыпканнар.

БОДУНУН БАЖЫНГА... ШООДУГЛАР

Оолак Кызыл доорайже көж дээп кылаш-биле каш ай дургузуда чугаалажыл келген. Деминг чөрү болаа ыкчаш дедир текеш олуор болгон. Эштеп-өштөп, көгүдү-даа чадышкан.

— Чоруксар кижн болуп чыаскаан чоруй бар даян, көктүг, шыктыг Хемчин катган кайнар-даа барбас мен! — дээп, хая көрүп бээрге, Оолактын хонку карарып бамы бээр турган.

Бир көжө чач келген содунар улуг-караал олурган. Оолактын калайы Олтей чарал чоразын эскерип кааш:

— Дарта Кызылга улуг армарка болур деп каандыр көрөм—дэп.

Удумурап чыккан апаз доран колайып келген:

— Тулган дэп барааннарнын апаз салар деп бил. Сөзү шыкын тоюу элгер болдур ийик. Илдерин база херелдиг чорду. Найысалага чурттан олурган болууусса,

дарта ол армаркага барган, тураладып шилан турган, салып берей эртек мен.

Өлтей дугазыныкын көчүт кылдыр каттары каалкын, ашааны кулашга бир-ле чүе сымарган. Оолак үдүн октапкан мөңгө шыкаш дегилдеп:

— Ол-ла болгай, каш конган хорайга турар бис!—деп хөвөрп турган.

—Өлтейге амык тоюу салып алганар. Моюдуруу эрай-ла таарымчалы, сөз кылашкы. Ишыл элден кижн-биле солор каалкын. Моюду-рука тааржы кылдыр кызыл дэпиг мен берт база дээр-каанар. Дарамдыга Өлтей бир чек бир мөгөстас салып салып алган келген.

— Дарт буттуг эвес сен, мича илдерин чорос сен?—деп, Оолак чөмөлөөгн алтырган. Харымынга:

— Калайы чеп салым элгер чоралаас чор. Оолак! Харыш өөрүп тур—деп каан.

БОЛЧАГ

Бажымында ажалдаар билин чур мен!—дээп, кезе кайган тур. — Кижн экин селден эрпес деп чүгөсө буудур тур мен—деп улаа кады.

Бак сөгдөн турган болза хорайды бээр мен ыкчаш, тыла-тарга чугаалаар чүе тылгы, тузул калган өрөкчөнүк шыкын, карактарын чыккөдүп тур мен.

— Бекенне борбак көпөк чедирбей тур мен бие. Чымылым, думамы. Ол хире чүе секээ чок турар дээр ужур чок-ла болгай—дэп.

Берип каарымга, ходоуму дандым туудун чарыган. Ийн неделя болгонда ол-ла чөмөксө база катан укчул-жык берген бис. «Чангыс борбак рубан» бие кааны дээп. Берип каан мен. Ун дугаар укчуражымшыкын соолууда үш рубул ол чоруй барган.

Оң сонда журашпас деп болан алган мен. Чанар оруун уткаткан, өскө куудуудула бажын эгеленим. Бир-де

ШООДУГЛАР

Кызылга көлөш ай-даа чөп-көлдө, Өлтей магазинерин адрестерин, ажылдар шактарын, каш дугазыныгн автобуска олурган, кая дүжери, кайы атыгыне чуну чыгылды дараарын шунту биле алган. Көлдөдөн чыгып алган келген хөвөрчөп хун келген тудум эвээж-ле олурган.

«Мээң ажылдап турар черимде Савета деп уруг онза плателдиг келди», «Дуун мээң мурунуга оочурга турган хөрөжөнүн көстөмүзүн чарамын каанар сен», «Кулактарын үттедип адып дээп, сен мөңү адып сымарлан салып берди», — дээп чугаалар Оолактын көзөлдөп турган турган бажын өрөкчөсө үтүлбөс аларган.

Дарт ай эртенде Оолак көдөжө дедир дегилген. Суурга үр болбай, кодан хой хүдөө алган, малчылар чоруй барган. Ажалда алган ашканын хоройла кылашкы ай санымда доктаал чорудуп турар.

Чоруп олурумда, артыма таарымын апарган үк:

— Думамы, тура дүшөсө кандыг боор ала—дээп.

Дээп халым дөргө эчок болгай—туруп адым. Халык эрин, халымгн карактар, чүдүттүмүн чаактар мурумда бо тур эвес.

— Бербей чораш эвес сен, думамы, багай амыга оң борбак ажалдан бер казымдам—дээп, хуудурун каап тур.

— Чангыс-даа акшан чок, акым—дэп. Ам шорлуп эгелээр эвесеп деп бууду сестин тур мен.

— Чогу шын боор, оок бажык акша харамнамас эр-ле болгай сен. Шалымн дара-та алыр сен ала?—дэп.

— Ийе—дэп. Ол дунту-рулкан—шалымнын пынап-ла дарага алыр турган бис.

— Эпчоксуна, думамы, Дарта көжө оруун амынга турар эвес мен бе. Шалымн чартымын амыга бээр сен—дээп, холун калгып каан, чарындаар бажып чоруй барган.

УЖУРУН БИЛБЕЙН

Чугаалаар ишкыжык мен, Чымырашты чыдак-ла бар, чылдыг сугда байлаа-на бир дээр шыкымык. Чыбыртып чоруп алган бүдү хөдөлдөрүн чогадып олду.

Чогадыкчы эвилелер сүрө-нейин, чыгаанын ишталас номчу олурган. Дооукаш:

— Ады Өзүймаа деп кижн ишкыжыл. Шунт чуртгаар деп барган чүе-тур. Соолду дий-ка дэп: «Эжим сенээ Өлтей» малга мнганштын мыктыр мен эчки улуг чуртталганы мнганштын тудуксар мей-лэн-дир, эжим. Чоноада чугаала чөвөн чүе артыкка чу-дуктен бизан көрөм.

Сөсөймаа карактарынн чыга-ны чолуп олурган. Эжисти сиктаан сонда ол-ла доран кижн келген—күб эгелектин Тас-оол болган. Ол бижн чыдашкы шунт-ла тыл-кыч-ла берген:

— Угбаларым! Силерин көр-гөргө чалар дээп келдим. Сөсөймаа, сен мана баар сен—Кара-оол алаа шүлүк чөмчүр

Ам чач репетиция эрттирип чыттымыс. Сөс олдурун мык доктаалды аштыр, соолду дөр-түн эрай буйды бээр-дир, чара бижит алган шүдүм көстөмү карымында дээп кижн. Орук айы-биле эжес дээп чүе, Каам, ал берем, Сөсөй, ылашылал алзым.

Сөсөймаанын чаактарында карак чаштарыныгн ийн ам-даа келген, ол хиресинде Тас-оолдун чыгааны дикнааш, эжик чүчүмүрү, ортуула-дыр эртин калган сазымын ал берем.

Тас-оол буу-каа үе калган. Сөсөймаа биле Чыгай чыттык-жн берген.

— Калайлар ишынды-ла болгай бис, ала-соора биле аны-гы, үн-чүрүм бээр. Тавыт-тыг аныгы кылдыр кетти-тинки, концертке бараалм чө эжим—дэп, Чогай чугаалааш, үжөн минута болган чедир күөр бооп алазын, үе берген. А Сөсөймаа октапкан көстө-мү алган, сөстөн кирипкен.

В. МОНГУШ.

агаар

Кызылдын агаар станицымын амында турган бажы-гаа болган Кызылга элэр бу-туулар, чагыс, Солу-барыш чуну улазымын чыктып хаттын дүрген секундада 2—7 метр чедир. Агаарын температуразы республикага 6—5, чамдык районнара 6—11 градус соор. Кызылга тжк градус болур.

КИНО

ОКТАБРЬ 20-ДЕ «НАПЫРАЛ»: «Бүдүкүк кижн» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Емелан Пу-гачев» 14.20, 17.10, 20.00 шактарда. «ПОНЕР»: «Кичиымды» 9.15, 10.45, 12.15, «Биле чок пөшкөр» 13.45, 15.25, 17.05, 18.45, 20.55 шактарда. «ВОСТОК»: «Кичиымды» 15.00, «Ева удууска» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адреси:

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүтүлгөнүн Ном үндүрөр чер, полиграфия болган ном салдымын талазы-биле эргеленин типографиязы (Кызыл, Шетинкин болган Кравченко кадуумчуу, бажык № 1).

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кадуумчуу, бажык № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторлар 2-24-63, редакторун ордакчыларынын 2-35-24, 2-31-75 харысалагыр секретарымын 2-23-35, секретарынын 2-23-35, партияж амыдар болган совет туртугү кылдырыгы 2-37-13, пропаганда кылдынын 2-31-75, култура кылдынын 2-23-54, көдээ ажалдыг кылдынын 2-21-47, улуттур кылдынын 2-22-64, чага кылдынык 2-41-27, информация кылдынын 2-20-60, корректорларыкы 2-27-41, бухгалтерияныкы 2-12-45, солун көлөбей барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чыгыр № 2578. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ÜNER